

Het Vlaamse onderwijs in woelig water

Reflecties vanuit een ervaringsgerichte hoek

Zoveel commotie rond onderwijs hebben we nooit eerder gehad. Na zwakke prestaties op PISA, gaan de resultaten voor wiskunde en wetenschappen in vrije val. De discussie n.a.v. TIMSS verloopt grimmig.

Wie draagt de schuld?

Frontaal of tussen de regels worden verschillende actoren voor schut gezet. De leerkrachten, de koepels, de inspectie, de ouders... ze worden allemaal wel ergens genoemd. Maar ook het 'ervaringsgericht onderwijs' komt in beeld. Zo lezen we "In Vlaanderen was het kind- en ervaringsgerichte kleuteronderwijs de afgelopen decennia dominant. Internationaal zien we een andere visie opgang maken." (Sofie Lemarcq in DS 14/09/'24). "Het ervaringsgerichte heeft lang gewerkt, maar de samenleving is compleet veranderd. De slagzin 'Het moet uit de kinderen komen' gaat niet meer op," zo vindt Dirk Van Damme. Op X noemt hij man en paard over het wegdeemsteren van de focus op leren: "In de plaats kwam (-) in het kleuteronderwijs een uitermate naïeve visie op spelend leren en softe pedagogiek (de erfenis van de Leuvense pedagoog Ferre Laevers)."

Zoveel impact op het hele onderwijssysteem?
Een eenvoudige fact check kan elk van die aantijgingen ontzenuwen.

Hoe is het zover kunnen komen?

Een crisis van dit formaat vraagt om een zorgvuldige analyse. Hoe kunnen we deze afgang verklaren? Welke processen hebben daarbij gespeeld? Wij zien alvast twee pistes.

Een eerste verklaring

Mensen met terreinkennis maken het concreet: de markt heeft het onderwijs overgenomen. Tot zowat de jaren 90 moesten leerkrachten het nog zelf doen. Zelf hun lessen samenstellen. Maar gaandeweg is het onderwijs afhankelijk gemaakt van hand- en invulboeken die aangeven wat geleerd moet worden én lesscenario's die in detail beschrijven hoe je dat moet doen. Die uitgewerkte lessen vertrekken wel bij de leerplandoelen, maar gaan ook vaak ver aan die doelen voorbij.

Als een leerkracht zegt: "Ik ben nog maar aan les 17 en ik zou al aan les 25 moeten zijn", spreekt dat boekdelen over de druk die er ligt op het nauwgezet volgen van het hele handboek. Men heeft dan pas het gevoel 'in orde te zijn'. Maar het risico is dan ook groot dat bij de eerste lessen niet de tijd wordt genomen om een stevige basis te leggen voor de volgende leerstof. Dat haal je nadien niet meer in. Dat alleen kan al de spectaculaire neergang van de prestaties verklaren.

Om de lamp te doen branden heb je twee polen nodig. De eerste is: doordringen zijn van de doelen, goed in gedachten hebben waar de les naartoe moet leiden. Terug focus op de essentie, is wat minister van onderwijs Zuhal Demir terecht wilt. De tweede pool is: als leerkracht je handelen afstemmen op de kinderen. Ik vergelijk het met een kok en heb de populaire Jeroen Meus voor ogen. We zien hem wel een recept volgen, maar ook improviseren met zicht op het resultaat, en vooral geregeld proeven. Zo weet hij of hij moet bijsturen en in welke richting.

Geen kwaliteitsvolle opvoeding en onderwijs zonder die finesse. Elke pedagogische rol, ook van ouders, vraagt dat je je in het kind verplaatst. Niet om aan grillen toe te geven, wel om te weten wat je kan doen om hem of

haar te doen gedijen en in zijn kracht te zetten. Je mag de lat zo hoog leggen als je wilt, maar je moet het kind wel mee hebben.

Wat voor aanpak?

Er is ruime evidentie dat een leerkracht een krachtige ontwikkelomgeving schept door: een relatie met elk kind op te bouwen; te werken aan een positief klasklimaat; helder instructie te geven; in de gaten te hebben wanneer zaken te makkelijk of te moeilijk zijn; expressie en taal in alle situaties te stimuleren; blijvend een rijk én uitdagend aanbod te voorzien; stimulerend tussen te komen; ruimte voor initiatief te geven... Dat zijn de basisprincipes van een ervaringsgerichte aanpak. Het staat mijlenver van het idee dat 'het allemaal uit de kinderen moet komen'. Neen, ervaringsgericht is geen laissez-faire. Maar wel: een zicht blijven houden op hoe de lerende de geboden ontwikkelomgeving beleeft. Om zo onze impact te maximaliseren.

Een tweede verklaring

De lat hoog leggen betekent voor ons: wat je ook doet, zorg ervoor dat kinderen zich in de leerstof bijten. Dat ze vanuit hun weetdrang aangevuurd worden. Dat ze 'hard work' verrichten (een voorwaarde voor talentontwikkeling, vindt Gladwell). Dat ze zich in de 'state of flow' (Csíkszentmihályi) bevinden. Op die bijzondere toestand is ons kompas gericht.

We stellen in menige studies vast dat hoge concentratie, geboeid bezig zijn in lessen, te vaak ontbreekt. Observatoren gebruiken daarvoor de Leuvense betrokkenheidsschaal. Deze schaal is wereldwijd in gebruik en loopt van 'geen aandacht of activiteit' (score 1), over 'actief zijn, de les volgen, maar zonder concentratie (score 3) tot helemaal geconcentreerd in de activiteit opgaan (score 5). Hoe hoger de betrokkenheid, hoe meer het kind zich beweegt aan de grens van zijn mogelijkheden. De 'zone van naaste ontwikkeling'

(Vygotsky). Ze mobiliseren alles wat ze in zich hebben. Ze zijn er op hun best.

We voerden al tienduizenden scans uit van baby's en peuters tot leerlingen in het secundair onderwijs. Met een betrokkenheid van 2.8 [op 5] weten we dat de gemiddelde leerling tijdens lessen oppervlakkig aandacht geeft [3], maar ook geregeld afhaakt [2]. Dat brengt het leerrendement onder de 60%.

Steeds meer hoor je jongeren ook aangeven dat ze lessen saai vinden. De impact hiervan op langere termijn is verontrustend: we zien de desinteresse toenemen. Verwondering en fascinatie, de 'growth mindset' (C. Dweck) - een evidentie bij jonge kinderen - lijkt uit te doven. Het is nochtans de motor voor ontwikkeling. We moeten die koesteren.

En discipline?

Merkwaardig genoeg hebben we het zelden over discipline in het ervaringsgericht onderwijs. Die is vanzelfsprekend. Zij maakt deel uit van een positief groepsklimaat en een omgangswijze waarin wederzijds respect het fundament is. Vanuit een natuurlijke autoriteit oefent de volwassene gezag uit. Het maakt ook vanzelf deel uit van betrokken bezig zijn. Dat daar ook lastige passages in zitten - woordenlijsten leren, tafels... - deert niet. Wilskracht is ingebed in het mede-eigenaarschap van de leerling dat hoort bij een geavanceerde didactiek.

Leerkrachten en teams: de sleutel

Hoe geven we leerkrachten en scholen terug de regie over hun handelen? Hand- en invulboeken kunnen inspirerend zijn. Maar het hoort de leerkracht toe om elke dag 'meester' te zijn van de situatie. Zelf denken, situaties goed inschatten, flexibel en creatief oplossingen zoeken, dat moet (terug) aan de orde zijn. Leerkrachten en teams als entrepreneurs.

Daarmee komen we bij de (na)scholing. Want dit herstel van autonomie, vraagt om een upgrade in opleiding en vorming. Maar daar zit het al meteen mis. Zo zijn de middelen bijvoorbeeld voor nascholing beperkt en recent nog verminderd. Het nascholings-budget per jaar voor 1 leerkracht bedraagt in Nederland minstens €500 (voor dat doel vastgelegd en vaak nog met enkele honderden euro's aangevuld vanuit het werkingsbudget). In Vlaanderen bedraagt de toelage €122,331751 (tot ver na de komma bepaald) per voltijds ambt per schooljaar. Dat biedt ruimte voor maximaal 2 pedagogische studiedagen per jaar, zonder follow-up. Wat een contrast met de keuze voor professionele leergemeenschappen waarin leerkrachten gedreven, met elkaar leren samenwerken, meer energie en meer goesting krijgen en blijvende motivatie om zich op de essentie te richten: het verschil maken voor elke leerling. Plots merk je hoeveel sterke mensen je aan boord hebt in je team.

De spreekwoordelijke tanker

Men wil 'de tanker keren'. Maar om waar naartoe te gaan? Terug naar het verleden? Er is in Vlaanderen heel wat kostbare en veelal onzichtbaar gebleven expertise aanwezig. Het beleid en de academische wereld moeten actief op zoek gaan naar die pioniers, de voorlopers, de grensverleggende en werkzame praktijken.

Zoals in de wereld van de technologie moet innovatie het codewoord zijn. De kloof wordt steeds groter. Die moet gedicht. Alleen zo rusten we rusten kinderen uit om de uitdagingen die hen wachten aan te kunnen. Dit is de 'wave' waarop ook de arbeidsmarkt, het bedrijfsleven en het sociaal ondernemerschap zit te wachten. Een toeleiding die de 21ste eeuwse competenties omvat: sociale vaardigheden, creativiteit en ondernemingszin.

Het is al bezig en niet tegen te houden. Heel wat leerkrachten, opleiders en onderwijs-experten hebben de tanker al verlaten. Zo is een vloot aan het ontstaan van moderne, met alle sensoren uitgeruste schepen die richting beloftevolle toekomst varen. De crew van leerkrachten én leerlingen hebben er geleerd hoe je de wind in de zeilen krijgt. Scholen die dat doen dragen welbevinden en betrokkenheid hoog in het vaandel. Een leerrendement van 80% komt in het bereik.

En nu?

Ik betreur de verruwing in de discussie over onderwijs. Zo gaat veel energie verloren. We moeten het zoeken in de samenwerking, de krachten bundelen.

De focus moet daarbij verder gaan dan prestaties op taal, rekenen en wetenschappen. Het totaalbeeld is immers nog triester. De geestelijke gezondheid van jongeren en de hele populatie staat enorm onder druk. Die ontsporing kost Vlaanderen jaarlijks 14 miljard euro. Experts stellen "dat we onze kinderen aan het verliezen zijn". Bij zulk een uitdaging hoort een wervend verhaal dat iedereen verbindt. Het beleid op alle niveaus, de inspectie, de koepels, de Centra voor Leerlingenbegeleiding, de opleidingen, de onderzoekers en natuurlijk, de leerkrachten, leerlingen en de ouders... Verenigd in een gemeenschappelijk verhaal dat spoort met de ambities van het recent opgestarte **Netwerk Warm Vlaanderen**. Het staat tevens in de titel van de beleidsnota van de nieuwe minister van onderwijs. Dat geeft hoop.

Ferre Laevers

Prof. Dr. Ferre Laevers

Directeur

Expertise Centrum Ervaringsgericht Onderwijs
KU Leuven

ferre.laevers@kuleuven.be